

Uppföljning av miljöstrategi 2017–2020

Uppföljning av miljöstrategi 2017–2020

Handläggare:	Miranda Fredriksson, Hållbar utveckling
Datum:	2021-08-26
Dokumenttyp:	Miljöstrategi
Diarienummer:	RS/211074

Sammanfattning

Region Värmlands miljöstrategi för perioden 2017–2020 pekade ut tre prioriterade insatsområden; Minskat klimatavtryck, Hållbar resursanvändning och Hälsosamma miljöer. För varje insatsområde fanns inriktningsmål och specificerade mål framtagna.

Utifrån uppföljningen kan det konstateras att mycket arbete utfördes och påbörjades mellan åren 2017 och 2020 för att minska regionens miljö- och klimatpåverkan i enlighet med prioriterade insatsområden och uppsatta inriktningsmål. Dock var ansträngningarna långt ifrån tillräckliga för att uppfylla miljöstrategins målsättningar. Endast nio av de 22 specificerade målen nåddes. Fyra av målen nåddes till viss del och nio inte alls. Dock är det svårt att tolka resultatet från perioden avseende flera av målen på grund av de kraftiga effekter som Coronapandemin medförde det sista året.

En tydlig slutsats som kan dras är att resurser av olika slag behöver prioriteras till miljöåtgärder för att vår organisation ska få upp farten igen i miljöarbetet och hålla jämn takt med övriga regioner i Sverige. Lika viktigt är det med tydliga mål som styr i rätt riktning. Dessa slutsatser tillsammans med erfarenheter och lärdomar från arbetet med miljöstrategin togs i beaktande vid framtagandet av den efterföljande miljöplanen för åren 2021–2024.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	2
Inledning	4
Minskat klimatavtryck	6
Medicinska gaser	6
Energiförbrukning.....	7
Transporter och möten.....	9
Hållbar resursanvändning	13
Ekologiska, klimatsmarta, etiska och svenska livsmedel	13
Avfall och återvinning	16
Finansiella placeringar	18
Hälsosamma miljöer	20
Kemikalier, produkter och byggnadsmaterial	20
Läkemedel	22
Övriga insatser och händelser under perioden	26
Nationell jämförelse	29
Slutsatser och förutsättningar för framtiden	30

Inledning

Under miljöstrategins period inträffade ett flertal lokala och globala händelser med effekt på utvecklingen av miljöarbetet inom organisationen. Inte minst innebar regionbildningen 2019¹ ett utökat ansvar för den regionala utvecklingen och fler samarbetsytor för miljöarbetet. De senaste åren växte också kännedomen om Agenda 2030 och de globala hållbarhetsmålen, vilket ökade vår förståelse för hur de olika dimensionerna påverkar och påverkas av varandra och att den ekologiska dimensionen sätter ramarna. Även Parisavtalets innebörd blev allt tydligare för oss. Genom Greta fick vi lära oss att en persons handlingar kan påverka en hel värld att agera för klimatet.

De senaste åren blev vi också uppmärksammade på hur människan är en del av ekosystemet och hur det kan slå tillbaka på oss. Den varma sommaren 2018 med skogsbränder, sinande vattentillgångar, uteblivna skördar och efterföljande nödslakt blev en uppenbarelse för många om att klimatkrisen redan är här. Hotet om den snabba utrotningen av djur och växter världen över skrämde oss. Coronapandemin slog till med full kraft och förändrade samhället på ett sätt vi inte trodde var möjligt. Förhoppningarna är stora om en grön omställning i dess spår.

För ett lyckat framtida miljöarbete inom Region Värmland måste vi dra lärdom av tidigare erfarenheter. Där spelar uppföljningen av miljöstrategin en avgörande roll. Uppföljningen har samma struktur som miljöredovisningarna 2017–2019 och är indelad i kapitel utifrån de tre prioriterade insatsområdena; Minskat klimatavtryck, Hållbar resursanvändning och Hälsosamma miljöer.

Respektive kapitel innehåller två eller tre olika målområden utifrån angivna inriktningsmål i strategin. Under varje inriktningsmål finns uppsatta specificerade mål som följs upp utifrån olika mätetal. Resultatet för varje specificerat mål redovisas genom rubriker och olika färgade symboler:

- ✔ uppnådda mål
- ⚡ delvis uppnådda mål
- ✘ ej uppnådda mål

Resultatet presenteras även i text och diagram.

Efter uppföljningen av målen följer en nationell jämförelse för sex indikatorer och Region Värmlands placering bland övriga regioner. Därefter sammanfattas resultaten av miljöstrategin och vilken utveckling som kan förväntas inom miljöarbetet de kommande åren.

¹ Region Värmland bildades den 1 januari 2019 då Landstinget i Värmland, kommunalförbundet Region Värmland, Värmlandstrafik och Karlstadsbuss gick samman till en gemensam organisation. Miljöstrategin är beslutad av tidigare landstingsfullmäktige och har inte reviderats efter regionbildningen. I uppföljningen av miljöstrategin ingår uppgifter för hela organisationen från och med 2019. I de mål där landstinget benämns är namnet ändrat till regionen.

Figur 1. Prioriterade insatsområden i miljöstrategi 2017–2020.

Minskat klimatavtryck

Medicinska gaser

Inriktningsmål

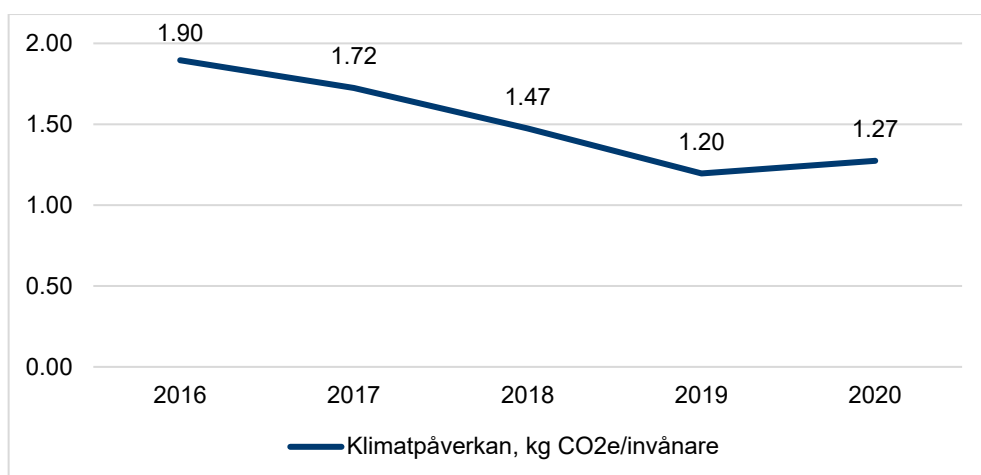
Minska climateffekter från medicinska gaser.

Uppnådda mål:

- Utsläppen av klimatpåverkande medicinska gaser ska minska så att de år 2020 är mindre än 2,0 kg CO₂-ekvivalenter per invånare.

Uppföljning

Klimateffekten från medicinska gaser inom regionens hälso- och sjukvård fortsatte att minska under perioden. Målet att komma under 2,0 kg koldioxidekvivalenter per invånare uppnåddes redan 2016. Den positiva utvecklingen beror främst av ett allt lägre årligt inköp av lustgas. Förbrukningen av desfluran och sevofluran var relativt konstant under perioden. Samtliga medicinska gaser är väldigt potenta växthusgaser och ska därför användas med måtta och förstånd, men de är samtidigt nödvändiga för att kunna bedriva en god vård. Operation, förlossningen och Regionfastigheter använder sig av olika arbetsmetoder och tekniker för att minska åtgången och utsläppet av medicinsk gas.

Figur 2. Klimatavtrycket per invånare i Värmland från de medicinska gaserna lustgas, desfluran och sevofluran.

Lustgas används framför allt som smärtlindring inom hälso- och sjukvården. Förlossningsvården på Centralsjukhuset i Karlstad är störst förbrukare av lustgas inom regionen och därför anslutna till en destruktionsanläggning som samlar in och bryter ner lustgasen till ofarligt kväve och syrgas. Lustgas nyttjas även inom barnsjukvården, tandvården och operation. Om lustgas sprids i behandlingsrummet blir det även ett arbetsmiljöproblem.

Ett allt lägre inköp av lustgas är resultatet av ett ständigt pågående arbete med att täta eventuella läckage av lustgas i ledningar, men också en minskad förbrukning. Förlossningen arbetar aktivt med att instruera patienterna om hur de ska använda lustgasen. De arbetar även med en modell för att öka patienternas allmänna trygghetstillstånd på ett mer systematiskt sätt (FUR-modellen).

Andelen av inköpt mängd lustgas som samlas in till destruktorn antogs tidigare vara femtio procent. En kartläggning av lustgasens användningskedja, från inköp till när gasen lämnar destruktorn, genomfördes 2020. Uppmätt insamlingsgrad ökade då till cirka 60 procent. Fortsatta mätningar är viktiga för uppföljning och ytterligare förbättringsåtgärder.

Under 2018 genomfördes en inventering av hur mycket lustgas som används i regionens verksamheter utöver förlossningen. Inventeringen låg till grund för en workshop 2019 där flera aktörer inom regionen samlades för att skapa en gemensam bild av hur en säker hantering av lustgas skulle se ut i regionen framöver. Resultatet visade att deltagarna, trots väldigt skilda professioner och bakgrunder, hade en stark samsyn på användning och hantering av lustgas. Mottot "Minimal exponering med maximal effekt" blev huvudslutsatsen från workshoppen.

Inom regionen används också de medicinska gaserna sevofluran och desfluran för att söva patienter vid operationer. Dessa växthusgaser har en ännu starkare klimatpåverkan jämfört med lustgas, men förbrukas i betydligt mindre mängd. Olika metoder används för att minska åtgången av gas, bland annat lågflödesanestesi då gasen recirkuleras.

Energiförbrukning

Inriktningsmål

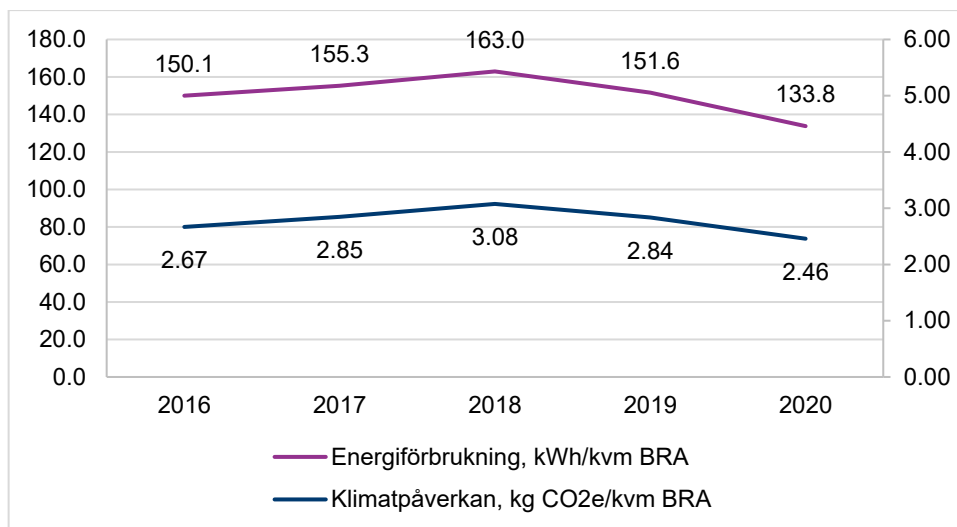
Minska förbrukningen av värme och el.

Uppnådda mål:

- ✔ Region Värmland ska bibehålla sin position som ledande i landet och sikta på att som första region komma under 150 kWh per kvadratmeter.

Uppföljning

Vi bibehöll under perioden vår position som ledande i landet avseende förbrukning av köpt energi per ytenhet. 2020 nåddes även målet om att komma under 150 kWh per kvadratmeter. Om Värmland var först eller om fler regioner nådde under denna nivå 2020 återstår emellertid att se när statistik finns tillgänglig. Även klimatpåverkan från fastighetsdriften minskade successivt från 2017, bortsett från extremåret 2018 med en kall vinter och en mycket varm sommar som ökade verksamheternas behov av både värme och kyla.

Figur 3. Klimatpåverkan och energiförbrukning per kvadratmeter.

Regionfastigheter arbetar ständigt med att minska förbrukningen av värme och el genom energiinventering och energioptimering i sina lokaler, vilket gav ett gott resultat för perioden. 2017 startades en energi- och miljöfunktion för att driva arbetet. Under perioden låg stort fokus på att förbättra det som redan finns. Betydande åtgärder genomfördes bland annat för att isolera rör för värme, kyla och ventilation med avsikt att minska värmeförbrukning och kylbehov. För att reducera energiförbrukningen användes och justerades också system för att fjärrstyra värme, kyla och ventilation utifrån den verksamhet som bedrevs. Inte minst blev detta tydligt under pandemin. Genom att vissa verksamheter stängde ner kunde bland annat rehabpools tömmas och ventilationsflöden till gym reduceras. Samtidigt innebar pandemin att vissa verksamheter som sjukhus, Gripens vårdcentral samt externa tält ökade sin energianvändning markant.

Den energi som regionens verksamhet förbrukar kommer till största del från egna värmepumpar, fjärrvärme och ursprungsmärkt el. Under perioden hade värmepumparna på Centralsjukhuset till och från driftsproblem som förde med sig ett ökat behov av fjärrvärme. Efter en genomförd utredning kring användningen av bergvärmelanläggningen vidtogs åtgärder under 2020 vilket effektiviserade driften av värmepumparna. Under 2020 installerades också Region Värmlands första solcellsanläggning på ambulansstationen i Hagfors. Anläggningen bidrar till att producera förnybar el och att minska behovet av inköpt energi. En plan för solenergi antogs samma år och kommer utgöra en grund för att öka egenproduktionen av energi ytterligare.

Transporter och möten

Inriktningsmål

- Öka antalet virtuella möten istället för tjänsteresa.
- Motivera och stimulera anställda att gå, cykla eller åka kollektivt till och från arbetet.
- Ställ tydliga krav på minskad klimatpåverkan från alla typer av transporttjänster som upphandlas (ex. tjänsteresor, tjänstebilar, godstransporter).
- Öka andelen sjukresor som genomförs med kollektiva färdmedel.

Uppnådda mål:

- ✔ Antalet videokonferenstimmar ska fördubblas under perioden.
- ✔ Öka andelen sjukresor som genomförs med kollektiva färdmedel.²
- ✔ Genomföra minst en kampanj om året för att motivera och stimulera anställda att gå, cykla eller åka kollektivt till och från arbetet.

Ej uppnådda mål:

- ✘ Klimatavtrycket från tjänsteresor³ ska minska så att det år 2020 är högst 770 ton koldioxidekvivalenter.
- ✘ Regionen har upphandlat en egen logistikleverantör utifrån lämpliga miljökrav och kan på så sätt bättre övervaka miljöpåverkan, styra godstransporter och frigöra resurser.

Uppföljning

Transporter inom, till och från regionen sker såväl av produkter och tjänster som medarbetare, patienter, besökare och studenter. För att minska dessa transporters miljö- och klimatavtryck genomfördes en flertal åtgärder under perioden, vilka presenteras nedan. Den enskilt störta effekten på avtrycket visade sig emellertid Coronapandemin få, åtminstone vad gäller regionens tjänsteresor visar statistiken.

Tjänsteresor, resfria möten och resor till och från arbetet

Till följd av pandemin medförde omställningen till digitala möten, distansarbete och distansundervisning att vår rese- och möteskultur förändrades i snabb takt. Utvecklingen ligger i linje med organisationens riktlinje för hållbara resor och möten som beslutades av Regionstyrelsen i början på 2020, precis före pandemins utbrott i Sverige. Utgångspunkten vid framtagandet var att skapa förutsättningar för ett långsiktigt hållbart sätt att resa och kunna mötas såväl internt som externt. Enligt riktlinjen ska resfria möten eftersträvas så långt det är möjligt. Med riktlinjen som styrande dokument beslutade regionledningen strax efter att införa en klimatväxling där flygresor belastas med en avgift om 20 procent. Avgiften ska avsättas till ett klimatkonto för finansiering av åtgärder med miljöprofil.

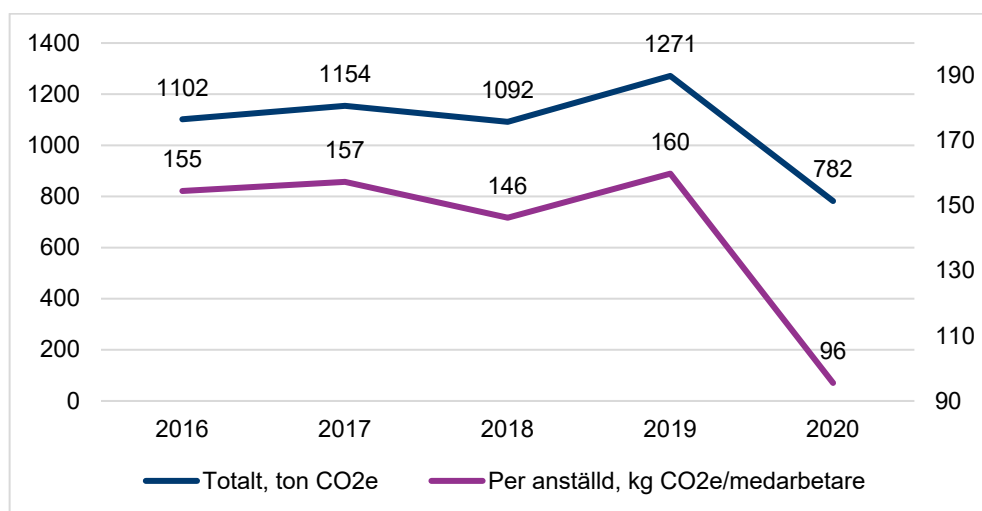
² Ett specificerat mål saknas för sjukresor. Inriktningsmålet får därför även utgöra specificerat mål.

³ Tjänstebil (elbil ingår ej), egen bil, flyg och tåg.

Inriktningsmålet om att öka antalet virtuella möten istället för tjänsteresa blev ett lätt mål att nå. En stor utveckling skedde emellertid redan åren innan pandemin. Sedan 2016 har utvecklingen och användningen av digital mötesteknik gått från videokonferens till alltfler webbmöten via verktygen Skype och Teams. En mätning av antalet videokonferenstimmar 2018 visade på en ökning med 85 procent sedan 2016. Därefter saknas statistik. Målet om en fördubbling av antalet videokonferenstimmar går därför inte att följa upp. Däremot finns statistik över antalet timmar med Skype som ökade med 950 procent mellan 2017 och 2020.

Genom en betaltjänst i Värmlandstrafiks mobilapp är det sedan 2016 enkelt att resa med tåg och buss inom tjänsten. Antalet registrerade resenärer för tjänsten inom organisationen och antalet resor med betaltjänsten ökade för varje år, förutom under 2020 då resor med kollektivtrafiken avråddes på grund av pandemin. Samtidigt uppmanades anställda att arbeta på distans. Att restriktionerna gällande resor och möten innebar färre tjänsteresor är än mer tydligt när det gäller resor med tjänstebil och flyg. Den totala körsträckan med tjänstebil var 20 procent kortare 2020 jämfört med föregående år och färdsträckan med flyg reducerades med nästan 90 procent. Sammantaget minskade klimatavtrycket från regionens tjänsteresor med nästan 40 procent och resultatet på 782 ton koldioxidekvivalenter för helåret snuddar vid målet om högst 770 ton.

Jämfört med 2016 minskade klimatavtrycket från regionens tjänsteresor med cirka 30 procent. Klimatpåverkan per anställd följer samma utveckling men minskade något ytterligare (38 procent). Åren före pandemin pekade dock utvecklingen åt fel håll och det verkade omöjligt att ens komma i närheten av målet.

Figur 4. Klimatpåverkan från tjänsteresor med tjänstebil (elbil ingår inte), egen bil, flyg och tåg.⁴

Då den största klimatpåverkan från regionens tjänsteresor härrör från resor med tjänstebil, beräknades målet rimligt att nå genom bland annat de krav som ställdes på hyrbilsleverantören från 2017 om en årligt minskad klimatpåverkan per körd kilometer. Planen var att alltfler elbilar skulle ingå i regionens tjänstebilsflotta. Men utvecklingen gick långsamt och under 2019 ökade till och med klimatavtrycket. Periodvis problem med leveranser av nya bilar, då bland annat hybrider med

⁴ Klimatavtrycket från elbilarna ingår inte i det beräknade resultatet för åren då tillgången till mätpunkter för regionens laddstolpar är begränsat. En uppskattad beräkning utifrån en mätpunkt på Vårdcentralen i Säffle visade emellertid att klimatavtrycket är försumbart (0,02 procent) i jämförelse med fordonsflottans totala klimatpåverkan.

bensindrifft användes i större utsträckning, medförde att det förväntade resultatet uteblev. En bidragande faktor var också att elbilarna inte nyttjades fullt ut då många medarbetare hellre valde en annan bil än elbil på grund elbilens begränsade räckvidd. Regionens service och Regionfastigheter arbetade under perioden gemensamt för en utbyggnad av laddinfrastrukturen i länet. I takt med att elbilarna byttes ut fick de en allt längre räckvidd, vilket även ställde krav på ett ökat effektuttag. Kravet var dock omöjligt att tillgodose i samma takt som bilarna förnyades.

I samband med att de första elbilarna levererades till regionen 2017 anordnades miljö dagar på de största arbetsplatserna. Fokus under dagarna var information och aktiviteter i olika former för att främja hållbara transporter och möten. Det fanns exempelvis tips för vintercykling och möjlighet att prova på elcykel och elbil.

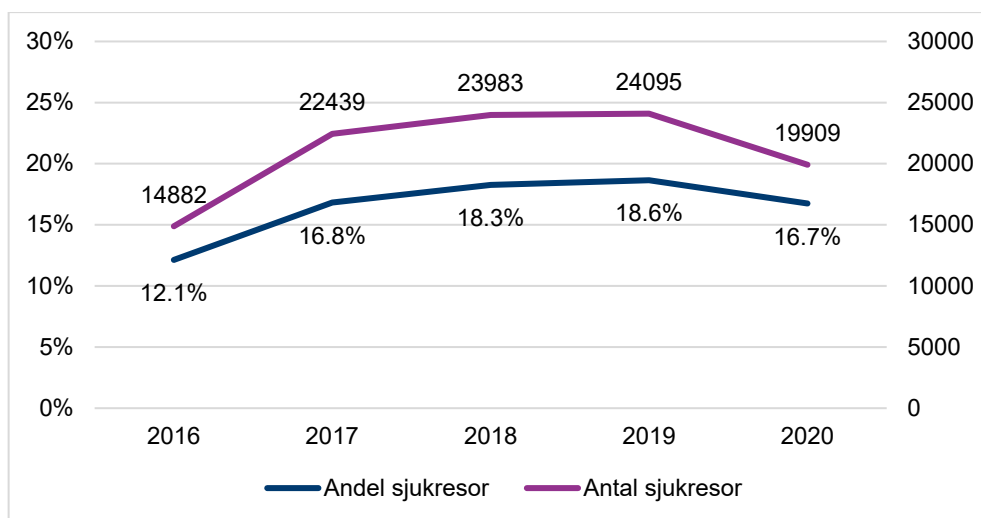
För att motivera och stimulera anställda att gå, cykla eller åka kollektivt inom tjänsten samt till och från arbetet deltog också Region Värmland och Sjukhuset i Arvika i projektet Hållbart resande i ett växande Värmland. Projektet som pågick 2016–2019 fokuserade på tillväxt genom att skapa bättre möjligheter för hållbart resande inom regionen. Flera aktiviteter genomfördes på Sjukhuset i Arvika, bland annat en årlig kampanj för att få fler att gå, cykla eller åka kollektivt till arbetet. Genom projektet fanns också två vikcyklar för utlåning placerade på Regionens hus och Sjukhuset i Arvika. En vikcykel kan enkelt tas med på bussen eller tåget för resande inom tjänsten. Projektets resultat för sjukhusets del visade att fler medarbetare använder sig av resfria möten och är mer positivt inställda till att resa hållbart. De korta bilresorna minskade samtidigt med 20 procent.

Inom ramen för projektet Hållbart resande i ett växande Värmland utvärderade regionen under 2018 resebokningssystemet SpaceTime. Med utgångspunkt från avreseort och resmål presenterar systemet alla möjliga transportslag samtidigt. Resenären kan jämföra tidsåtgång, pris och klimatbelastning. Utöver att presentera olika resmöjligheter kan resenären också boka cykel eller bil, alternativt köpa färdbevis för buss eller tåg, direkt i systemet. Arbetet inom regionen fortsätter med att ytterligare utvärdera SpaceTime utifrån möjligheter att integrera systemet med befintliga interna datakällor.

För att underlätta ett hållbart resande till och från jobbet och skapa ett mervärde hos regionens medarbetare tog regionstyrelsen under 2019 beslut om att erbjuda möjligheter till förmåncykel, förmånsbil och rabatterad kollektivtrafik. Den rabatterade kollektivtrafiken gav snabbt resultat. Antalet medarbetare som nyttjade förmånen mer än tredubblades under 2020 jämfört med föregående år. Upphandling av förmåncyklar och förmånsbilar pågick under 2020. Sedan i höstas kan alla tillsvidareanställda medarbetare leasa en personalbil. Erbjudandet omfattar elbilar, laddhybrider och gasbilar. Upphandlingen av förmåncyklar fördröjdes på grund av överprövning.

Sjukresor

Av de sjukresor som ersattes ekonomiskt av Region Värmland under perioden ökade andelen sjukresor med kollektiva färdmedel (servicelinjer, buss och tåg) årligen bortsett från 2020, troligtvis till följd av pandemin. Det är resor med buss och tåg som står för ökningen, vilket sannolikt är en effekt av de åtgärder som genomfördes de senaste åren för att underlätta bokning, betalning och resande med allmän kollektivtrafik. Färre sjukreselinjer bidrog förmodligen också till ökningen. Samtidigt är det viktigt att de patienter som är i behov av bil för att ta sig till vården får tillgång till parkering. En strategi för parkering vid vårdutbudspunkter beslutades av regionstyrelsen 2019. Strategin syftar bland annat till att underlätta parkering för de patienter och besökare som är i stort behov av direkt närhet till entréer och att samtidigt erbjuda attraktiva färdmedel såsom buss, cykel etcetera till de patienter, besökare och medarbetare som har möjlighet att resa på detta vis.

Figur 5. Andel och antal sjukresor som genomfördes med kollektiva färdmedel (servicelinjer, buss och tåg) av de resor som ersattes ekonomiskt av Region Värmland.

Upphandling av fordon och transporttjänster

För att minska klimatpåverkan från regionens transporter ställdes krav vid upphandling av såväl fordon som transporttjänster. Som nämndes tidigare fanns det höga ambitioner med hyrbilsavtalet för tjänstebilar om en årligt minskad klimatpåverkan, även om utfallet inte blev som utlovat. En ny upphandling av hyrbilar genomfördes 2020 där de tidigare kraven på utsläppsnivåer samt statistik förtydligades. Flera upphandlingar av ambulanser och liknande fordon pågick också under perioden. Lätta och bränslesnåla fordon som drivs av förnybara drivmedel lyftes i dialogen med verksamheten och leverantörer, men marknaden är begränsad och i slutändan prioriterades alltid patientnyttan framför klimatet.

När det gäller miljöprestanda på godstransporter utgår kravställningen från den rutin för miljökrav som finns för upphandling. Under perioden ställdes bland annat miljökrav vid upphandling av distributionen av inkontinenshjälpmedel, kioskvaror, tvätt- och textilservice, flyttjänster, turbilstransporter för hjälpmedel samt transporter av kyld mat i matvagnar. Målet om att upphandla en egen logistikleverantör uppfylldes dock inte på grund av svårigheter med att se de ekonomiska och miljömässiga vinsterna av en sådan lösning. Däremot finns det befintliga avtal där samordnad distribution av varor ingår. Inte minst gäller detta avtalen för materialförsörjning och livsmedelsgrossister. Vid den senaste livsmedelsupphandlingen fanns en tydlig ambition om att samordna transporterna genom ett förändrat upplägg av produktgrupper och leverantörsavtal. Resultatet blev att antalet lastbilstransporter av livsmedel inom regionen minskade med 40 procent.

Hållbar resursanvändning

Ekologiska, klimatsmarta, etiska och svenska livsmedel

Inriktningsmål

Öka andelen ekologiska, klimatsmarta och etiska livsmedel.

Delvis uppnådda mål:

- ✘ Samtliga livsmedel ska senast 2020 vara producerade enligt samma krav som gäller för svensk livsmedelsproduktion.
- ✘ Svenska miljö- och djurskyddsregler ska gälla för all mat som produceras eller serveras inom regionens verksamheter. Samma krav ska tillämpas av upphandlade leverantörer där produktion och/eller servering av måltider ingår.

Ej uppnådda mål:

- ✘ Av den totala livsmedelskostnaden ska andelen ekologiska livsmedel uppgå till minst 50 procent senast 2020.
- ✘ Andelen etiska livsmedel ska öka.⁵
- ✘ Alla måltider ska vara klimatdeklarerade senast 2020.

Uppföljning

Miljö, klimat- och hälsoaspekten fick under perioden en allt större betydelse för produktionen och serveringen av mat och måltider inom Region Värmland. Grundläggande var att råvarorna ska vara svenska eller åtminstone uppfylla motsvarande svenska miljö- och djurskyddsregler, i den mån det är möjligt. De senaste åren växte också intresset och engagemanget för närproducerade produkter, bland annat för att öka självförsörjningsgraden men även för att korta transportsträckor och gynna en regional utveckling med en levande landsbygd.

Ekologiska, etiska och svenska livsmedel

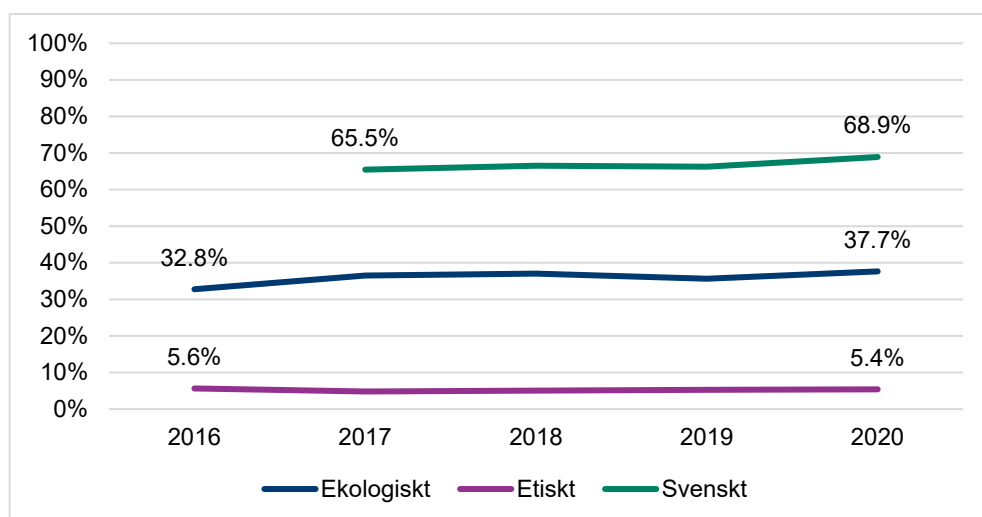
Målet om att inköpsandelen ekologiska livsmedel ska vara minst 50 procent 2020 är långt ifrån nått. Sedan jämförelseåret 2016 har ekoinköpet endast ökat från 32,8 till 37,7 procent. Från och med 2019 ingår förutom kostverksamhetens och patienthotellets, även folkhögskolornas livsmedelsinköp i mätningen. Kostverksamheten som stod för 87 procent av det totala inköpsvärdet av livsmedel inom regionen 2020 hade en ekologisk inköpsandel på 39,2 procent.

Ju högre andel ekologiskt desto svårare blir det att byta ut konventionella livsmedel till ekologiska utan att det innebär en tydlig merkostnad för verksamheten. Då resurser motsvarande merkostnaden inte prioriterades under perioden skedde inte

⁵ Ett specificerat mål för etiska livsmedel saknas i miljöstrategin, däremot finns ett måttetal med. Det specificerade målet utgår därför från angett inriktningsmål och måttetal.

den ökning som krävdes för att nå målet. Detsamma gällde i viss grad för svenska och etiskt märkta livsmedel. Inköpsandelen etiskt märkta livsmedel minskade något, från 5,6 procent 2016 till 5,4 procent 2020, vilket innebär att målet om en ökning inte uppnåddes. Att inte en större utveckling skedde kan delvis också förklaras av att det endast finns en begränsad mängd livsmedel som är etiskt märkta och oftast är det livsmedel som används i en lägre grad, bortsett från kaffe.

Vad gäller målet om att samtliga livsmedel senast 2020 ska vara producerade enligt samma krav som gäller för svensk livsmedelsproduktion följdes inköpsandelen svenska livsmedel upp. Sedan 2017 har andelen ökat med 3,4 procentenheter till 68,9 procent 2020. Uppgifter finns också om att cirka en fjärdedel av den totala inköpsandelen livsmedel är svekologiska (både svenska och ekologiska). För vissa produktgrupper som är nödvändiga för hälso- och sjukvårdens verksamhet är det än så länge omöjligt att ställa krav på ekologisk produktion och krav motsvarande svensk livsmedelsproduktion om anbud ska komma in. Som exempel kan nämnas kosttillskott och sondnäring. Därav är det idag omöjligt att uppnå ett mål om att samtliga livsmedel ska vara producerade enligt samma krav som gäller för svensk livsmedelsproduktion.

Figur 6. Andelen inköp av ekologiska (inkl. MSC), etiska respektive svenska livsmedel av regionens totala livsmedelsinköp.

Regionens nya livsmedelsavtal som började gälla i slutet på 2020 innebär goda förutsättningar för en fortsatt inköpsökning av såväl ekologiska och etiska som svenska och närproducerade livsmedel. Andelen ekologiska och etiska livsmedel på avrop utökades med nästan en tredjedel jämfört med tidigare avtal. Livsmedelsupphandlingen resulterade även i ett minskat antal lastbilstransporter och att en grossist kommer leverera lokalproducerat kött, vilt, chark, ägg, potatis, rotfrukter och skafferivaror. För att minska matsvinnet från leverantörerna kommer dessutom fler produkter med kort datum att köpas in.

För att svenska miljö- och djurskyddsregler ska gälla för all mat som produceras eller serveras inom regionens verksamheter, ställdes motsvarande krav även vid avtalsuppföljning med regionens samarbetspartners Torsby och Säffle kommuner. Befintliga avtal med leverantörer av konferens och logi kompletterades med information i avtalsdatabasen riktad till beställare av måltider i samband med konferenser. En ny upphandling av konferensanläggningar påbörjades 2020 med tydligare krav på antagen leverantör om att samverka med såväl Region Värmland som lokala odlare för att bidra till ett ökat sortiment av värmländska matprodukter.

Klimatsmarta måltider

Målet om att alla måltider ska vara klimatdeklarerade senast 2020 uppnåddes inte. Orsaken är främst en otydlighet om hur målet ska mätas och vilken nytta det skapar och för vem. Varken andelen klimatsmarta livsmedel eller antalet klimatdeklarerade måltider följdes därför upp konsekvent under perioden. Däremot gjordes ansatser med att gruppera livsmedel utifrån klimatavtryck och att räkna ut en total klimatpåverkan för regionens måltidsförsörjning. Beräkningar 2017 och 2019 visade ett klimatavtryck på cirka 2000 ton koldioxidekvivalenter per år, i nivå med den sammanlagda klimatpåverkan från regionens energiförbrukning och tjänsteresor.

Under perioden låg istället fokus på åtgärder med positiv effekt för såväl klimatet som hälsan, som exempelvis att byta ut en del av det röda köttet i en måltid till vegetabiliskt protein. Storköket på Centralsjukhuset i Karlstad minskade till exempel andelen kött i sina grytor och färsrätter med 25 procent mellan åren 2019 och 2020. Flera insatser genomfördes också för att minska mängden matavfall från de måltider som beställs till vårdavdelningar och från produktionsköken på folkhögskolor och sjukhus.

Hälsosamma och hållbara matval

En riktlinje för det interna arbetet med mat, hälsa och miljö togs fram 2018 i samverkan mellan flera funktioner. Riktlinjen syftar till att underlätta för hälsosamma och miljösmarta matval. En revidering av riktlinjen och komplettering med instruktioner för implementering pågick under 2020. Under åren 2017, 2018 och 2019 genomfördes hållbarhetsveckor i regionens restauranger med samma syfte som riktlinjen men med olika teman. 2017 låg stort fokus på matens påverkan på klimatet och bland annat kompletterades måltiderna på menyn med uppgifter om klimatpåverkan. Eventet utvecklades under 2018 till att även medvetandegöra Agenda 2030 och de globala hållbarhetsmålen. 2019 involverades också folkhögskolor och bibliotek på temat "Den hållbara tallriken" där både det som läggs på tallriken och det som inte äts upp (matsvinn) ingick. Under hållbarhetsveckorna innehöll restaurangernas matsedlar och personalfika fler hälsosamma och miljösmarta maträtter och alternativ. Överblivna lunchrätter såldes även till ett lägre pris. För information och kunskapsspridning anordnades "på-plats-aktiviteter" i anslutning till restaurangerna.

Ytterligare exempel på aktiviteter som arrangerades under perioden är workshops på Centralsjukhuset i Karlstad och Frykenskolan i Torsby, för att inspirera till mer hållbara måltider inom skola, omsorg och sjukvård i Värmland. Regionen var även medarrangör vid en värmländsk utbildnings- och dialogdag om ekologiska livsmedel inom offentlig sektor, med syftet att lyfta de nationella målen för ekologisk konsumtion och produktion. Under 2020 ingick ett team från Region Värmland i ett utvecklingsprogram för hållbara matval samordnat av SKR⁶, Innovationsguiden och Stockholm Resilience Center. Målsättningen med programmet var att Café Träffpunkten på Centralsjukhuset i Karlstad ska bli ett mer attraktivt café som erbjuder hälsosamma och miljösmarta alternativ.

⁶ Sveriges Kommuner och Regioner.

Avfall och återvinning

Inriktningsmål

Arbeta enligt EU:s avfallshierarki för att i första hand minska avfallsproduktionen, i andra hand återanvända produkter, i tredje hand återvinna material från avfall, och i fjärde hand utvinna energi från avfall.

Uppnådda mål:

- ✓ 2020 har minst tio vanliga engångsartiklar antingen bytts ut mot flergångsalternativ eller ersatts av artiklar av förnyelsebart material.

Ej uppnådda mål:

- ✗ Samtliga enheter arbetar med att förebygga avfall samt öka möjligheter till källsortering.
- ✗ Materialåtervinningsgraden ska öka så att den 2020 uppgår till minst 50 procent.
- ✗ Allt organiskt avfall insamlas för produktion av biogas.

Uppföljning

Inom våra verksamheter genereras stora mängder avfall av olika slag. Utifrån målet om att arbeta enligt EU:s avfallshierarki bildades en intern avfallsgrupp 2017 med representanter från flera olika funktioner inom organisationen. Sedan dess har gruppen genomfört en rad insatser för att förebygga avfall och förbättra möjligheterna till källsortering inom regionen.

Utökad avfallssortering

Avfallsgruppen prioriterade under perioden besök på vårdcentraler och vårdavdelningar med stor potential för utökad sortering och ekonomisk vinst. Exempelvis utökades avfallssorteringen med matavfall och plast på Molkoms vårdcentral, vilket generade en ökad återvinningsgrad och en ekonomisk besparing på 90 000 kronor per år. 2019 tecknades ett nytt avtal för avfallshantering som innebar förbättrade förutsättningar för fler verksamheter att källsortera sitt avfall, i synnerhet plast. Sedan Coronapandemins utbrott är dock arbetet till stor del pausat då resurser krävts på annat håll.

Som en del i arbetet med att öka insamlingen av matavfall togs 2019 ett konkret förslag fram för restaurang Guldkornet på Patienthotellet och Café Träffpunkten på Centralsjukhuset i Karlstad. Till följd av förändrade förutsättningar behöver emellertid lösningen omarbetas.

Förebyggande av avfall och övergång till biobaserade material

Parallellt under perioden pågick insatser för att förebygga avfall, att arbeta för att uppkomsten av avfall minskar. Exempel på åtgärder är att övergå från engångs- till flergångsprodukter, byta till materialsnålare produkter och se över behovet av olika produkter. I arbetet utgör upphandling ett betydelsefullt verktyg. Under perioden genomfördes bland annat en upphandling av inkontinensprodukter där ansatsen var att öka användningen av flergångsprodukter där det är möjligt. Behovet av plastmuggar i personalutrymmen sågs också över och plockades bort där de var överflödiga. Ett flertal fossila plastartiklar byttes även till motsvarande i förnybart

material i samband med upphandlingar av förpackningsmaterial för livsmedel. Totalt tillkom ett 30-tal engångsartiklar i biobaserat material. Fossila motsvarigheter finns till viss del fortfarande på avtal men planeras fasas ut i takt med att lämpliga ersättningsprodukter hittas. Det innebär att målet uppfylls om att minst tio vanliga engångsartiklar antingen bytts ut mot flergångsalternativ eller ersatts av artiklar av förnyelsebart material.

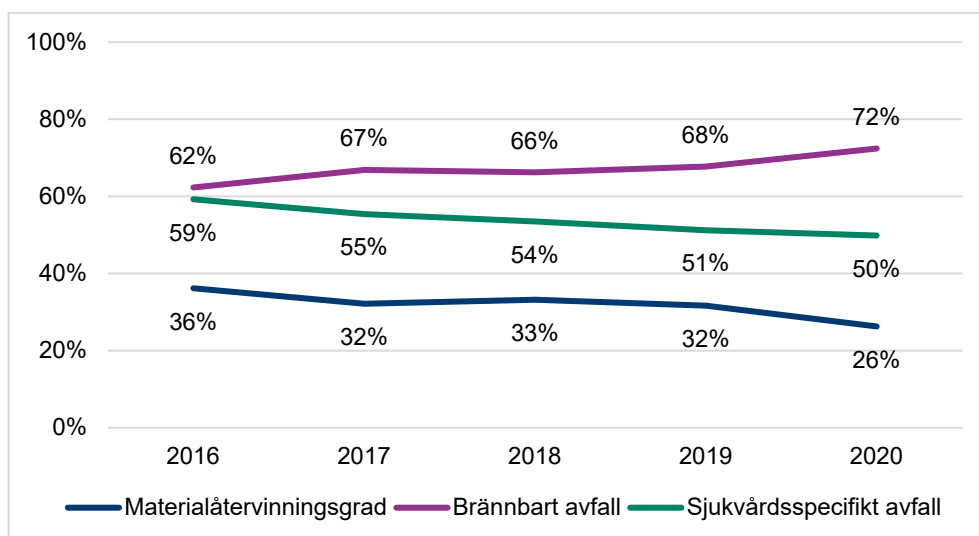
Flera samarbetsprojekt pågick under åren med syftet att förebygga avfall och ersätta fossila engångsprodukter med flergångsalternativ eller produkter i biobaserade material. Region Värmland deltog bland annat i Koll på plasten, ett treårigt projekt som drevs av Karlstads kommun, där syftet var att minska användningen av fossil plast. En behovsresa genomfördes 2017 på plastpåsar på Centralsjukhuset i Karlstad tillsammans med forskningsinstitutet RISE. Regionen deltog också i ett interregionalt projekt med att ta fram riskavfallsbehållare i biokomposit (träfiber).

Ett annat sätt att förebygga avfall är att minska mängden matavfall. Storköket på Centralsjukhuset arbetade under perioden aktivt med frågan. Sedan metoden Cookchill pack infördes 2019 minskade produktionssvinnet från patientmåltiderna med cirka 25 procent. Metoden innebär att tillaga, förpacka och kyla ner maten direkt för ökad hållbarhet samt för att kunna portionera upp endast den mat som efterfrågas. Även överproducerade måltider från bandet med kylda rätter tas om hand och blir till matlådor som säljs till personal. Ytterligare ett exempel på avfallsminimering utförs inom regionens hantering av datorutrustning. De senaste två åren gick mer än hälften av utbytt datorutrustning till återanvändning och resterande till återvinning.

Fördelning av avfall

Trots avfallsgruppens strävanden visar utvecklingen vad gäller Region Värmlands materialåtervinningsgrad ett negativt resultat för perioden och ligger inte i närheten av målet på 50 procent. Statistikuppgifterna, i synnerhet kring brännbart avfall, är dock inte helt tillförlitliga då en standardiserad övergripande mätmetod saknas. Det senaste året minskade mängden avfall som källsorterades markant, vilket rimligen har en direkt koppling till Coronapandemin. Förändrad verksamhet och risk för kontaminerade material medförde troligtvis att det som vanligtvis sorterades ut för återvinning hanterades som brännbart.

Den totala mängden avfall ökade dessvärre för varje år, bortsett från 2020 då pandemin innebar att viss verksamhet inte kunde bedrivas i ordinarie omfattning. Mängden engångsmaterial som förkläden och handskar ökade däremot. Extra containrar för brännbart avfall placerades ut för att täcka det ökade behovet.

Figur 7. Andelen avfall fördelat på materialåtervinningsgrad, brännbart respektive sjukvårdsspecifikt avfall (skärande/stickande och smittförande).

För att minska mängden vårdspecifikt avfall behöver förutsättningarna för källsortering förbättras samt engångsprodukter bytas till flergångsprodukter där det är möjligt. Utifrån ovanstående kan också konstateras att mycket arbete återstår innan samtliga enheter arbetar med att förebygga avfall samt fått ökade möjligheter till källsortering. Detsamma gäller målet om allt organiskt avfall ska insamlas för produktion av biogas. Där är regionen även beroende av att matavfallssortering införs i alla länets kommuner.

Finansiella placeringar

Inriktningsmål

Förvaltningen av pensionsmedel ska ske med målsättningen att minimera klimatpåverkan och annan negativ miljöpåverkan och samtidigt generera god avkastning och betryggande säkerhet.

Uppnådda mål:

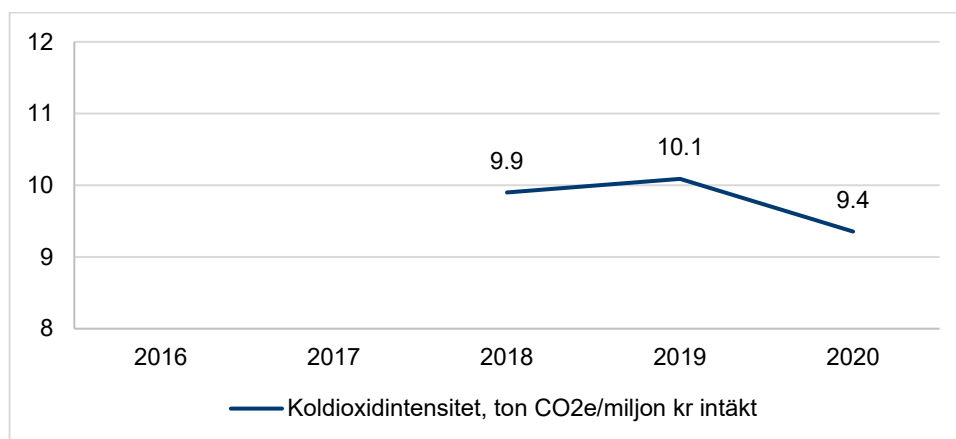
- ✔ Upprätta en finanspolicy som syftar till att minska klimatpåverkan och annan negativ miljöpåverkan från fondförvaltning/pensionsplaceringar.

Uppföljning

Under perioden togs de första stegen till att uppnå en förvaltning av pensionsmedel med målsättningen att minimera klimatpåverkan och annan negativ miljöpåverkan och samtidigt generera god avkastning och betryggande säkerhet.

Efter påbörjad revidering 2017 beslutade Region Värmland 2018 om en ny placeringspolicy med en utökad del kring etiska riktlinjer och ansvarsfulla investeringar. En mätning av koldioxidavtrycket från regionens portfölj genomfördes därefter årligen. Mätningen avser enbart aktieportföljen (cirka 60

procent av Region Värmlands investeringsportfölj) då otillräcklig portföljtäckning uppnås inom räntefonderna.⁷ Utifrån tillgängligt beräkningsunderlag landade 2020 års koldioxidintensitet på 9,4 ton koldioxidekvivalenter per miljon kronor intäkt, en minskning med 0,7 ton jämfört med föregående år och 0,5 ton 2018.

Figur 8. Klimatpåverkan från finansiella placeringar beräknat på 60 procent av Region Värmlands placeringsportfölj och uppmätt i ton/1 miljon intäkter i USD i underliggande innehav och omräknat med valutakurs per 30 december för respektive år.

Mätningen av koldioxidavtryck kan ge underlag till att mäta klimatrelaterade finansiella risker och underlättar påverkan på företag, i syfte att uppmuntra eller utöva påtryckning för att minska utsläppen. Region Värmland följer utvecklingen löpande och utifrån hållbarhetsrapporten som regionens fondförvaltare presenterade för 2020 ligger vårt koldioxidavtryck från aktieportföljen betydligt lägre till jämfört med internationella index. Detsamma gäller exponeringen mot fossila bränslen i regionens totalportfölj.

Rapportering av koldioxidutsläpp i investeringar är i sin linda med många förenklande antaganden och möjliga felkällor. Resultaten som presenteras ska därför tolkas med försiktighet.

⁷ Enligt den norm som Fondbolagens Förening slagit fast måste minst 75 procent portföljtäckning uppnås för att kunna rapportera mätresultat. Det utesluter ofta räntefonder där täckningen normalt är sämre. Ingen av räntefonderna i Region Värmlands portfölj når 40 procent täckning i databaserna.

Hälsosamma miljöer

Kemikalier, produkter och byggnadsmaterial

Inriktningsmål

- Kemikalier som klassas som miljö- och/eller hälsofarliga ska där det är möjligt fasas ut mot godtagbara alternativ.
- Vid utformning och skötsel av regionens inre och yttre miljöer ska material väljas enligt försiktighetsprincipen baserat på vetenskapligt stöd och praktiska erfarenheter.
- Vid renovering, ombyggnation samt nyproduktion ska endast byggnadsmaterial som kvalitetssäkrats ur ett miljö- och hälsomässigt perspektiv användas.

Uppnådda mål:

- Regionen och dess leverantörer använder endast byggvaror enligt rekommendationer från Sunda Hus*

Delvis uppnådda mål:

- De kemikalier som klassats som utfasningsämnen ska vara utfasade senast 2020 om godtagbara alternativ finns*
- Andelen upphandlingar där produkter med bästa miljö kvalitet har antagits ska öka över tiden*

Ej uppnådda mål:

- Den totala användningen av de kemikalier som klassats som riskminskningsämnen ska minska*

* Uppfyllelse av målen redovisas genom upphandlingar som bidragit till att användningen av miljöfarliga och hälsofarliga kemikalier, produkter samt byggmaterial minskat.

Uppföljning

Inom hälso- och sjukvården samt tandvården hanteras dagligen ett stort antal kemikalier och kemiska produkter som är mer eller mindre miljö- och hälsofarliga. Sedan flera år tillbaka inventerar verksamheterna årligen sina kemikalier och registrerar dem i en kemikaliedatabas. Under de senaste två åren medförde dock personalförändringar och en utredning av ansvaret för databasen att endast minimala insatser genomfördes för inventering av kemikalier och även aktiviteter för att minska regionens utfasnings- och riskminskningsämnen. Vid årsskiftet 2020/2021 tog HR över hanteringen av kemikaliedatabasen då de flesta kemikalier har en tydligare koppling till påverkan på arbetsmiljö snarare än naturmiljö. För de

verksamheter som tillkom vid regionbildningen, det vill säga folkhögskolor, regional tillväxt och kollektivtrafik, saknas fortfarande underlag.

Utfasnings- och riskminskningsämnen

Endast ett fåtal kemikalier, klassade som utfasningsämnen finns inom regionen. Kemikalierna förekommer i produkter vilka är svåra att fasa ut i dagsläget då inga alternativ till produkterna finns tillgängliga. Mängderna av de utfasningskemikalier som hanteras är små förutom när det gäller formaldehyd. Formaldehyd används uteslutande för att fixera och konservera olika typer av vävnadsprover, vilka analyseras på Centralsjukhuset i Karlstad. Ur ett arbetsmiljöperspektiv utgör formaldehyd en arbetsmiljörisk eftersom den är starkt slemhinneirriterande och kan framkalla överkänslighetsreaktioner. Formaldehyd finns också sedan lång tid tillbaka med på Kemikalieinspektionens lista över cancerframkallande ämnen. All använd formaldehyd uppsamlas och skickas för destruktion.

Antalet produkter inom regionen som innehåller riskminskningsämnen är desto fler. Vid den senaste inventeringen 2017 uppgick antalet till 189, varav 118 av dem användes inom tandvården. Vid en översyn av tandvårdens kemikalier visade det sig att flera av produkterna hade samma användningsområde, men användes av olika tandläkare. Potential fanns därmed att kunna minska antalet produkter. En granskning av resterande produkter visade att en stor del av dem innehöll ett riskminskningsämne med riskfrasen H317 (kan orsaka allergisk hudreaktion), vilket inte utgör något större hot mot vare sig hälsan eller miljön. Till följd av personalförändringarna saknas dock underlag för att följa upp om den totala användningen av de kemikalier som klassas som riskminskningsämnen minskade under perioden.

Upphandling som verktyg

För att förhindra att miljö- och hälsofarliga ämnen i kemikalier och produkter förekommer inom regionen utgör upphandling ett viktigt verktyg. Miljökrav ställs i regel utifrån en framtagen rutin inom regionen. Rutinen beskriver arbetssätt och innehåller baskrav utifrån miljöstrategins prioriterade insatsområden. Avsikten är att utvärdera och uppdatera rutinen kontinuerligt för att uppnå ett ständigt förbättrat resultat från ställda miljökrav. Resurser i form av tid och till viss del även kompetens saknades dock under de sista två åren för att genomföra en sådan uppdatering.

Kompetensen i stort relaterat till miljökrav i upphandling, ökade däremot under perioden hos såväl upphandlare som miljöstrateger genom ökad praktisk erfarenhet samt ett flertal utbildnings- och informationstillfällen. Upphandlingsmyndighetens kriteriedatabas utgör ett stort stöd. Sedan 2019 erbjuds även stöd via ett nationellt miljönätverk för regionerna som en del av det nationella kansliet för hållbar upphandling. Nätverkets syfte är samverka kring kravställning och uppföljning av gemensamma miljökrav och på så vis utgöra en större kraft gentemot leverantörerna. Detta sammantaget bör tala för att målet, om att andelen upphandlingar där produkter med bästa miljö kvalitet har antagits ska öka över tiden, uppnåddes.

Utifrån miljöstrategins insatsområden prioriterades varje år ett antal upphandlingar där mer långtgående miljökrav ställdes. Exempel på miljöprioriterade upphandlingar under perioden är tvätt- och textilservice, profilprodukter, förpackningsmaterial för kost, inkontinensprodukter, livsmedel, transport och omhändertagande av avfall, lekmaterial, ambulanser och tjänstebilar.

När det gäller byggmaterial så fortsatte Regionfastigheter att arbeta aktivt för att minska användningen av miljö- och hälsofarliga kemikalier genom stränga miljökrav vid upphandlingar. Vid nybyggnationer och större ombyggnationer

används material vars egenskaper dokumenterats och klassificerats i regionens miljödatabas, utifrån den så kallade Värmlandslistan. Denna lista utgår från försiktighetsprincipen och ställer lite hårdare krav än gängse miljökrav.

Utfasning av miljö- och hälsofarliga produkter

Flera insatser genomfördes under perioden i syfte att fasa ut miljö- och hälsofarliga produkter från verksamheterna, till exempel byttes lekmaterial ut 2017 i väntrummen på samtliga barnvårdscentraler inom Hälsoval Värmland. Gammalt lekmaterial, som inte uppfyllde kriterierna i regionens riktlinje Kvalitetssäkrat lekmaterial i miljöer för barn, rensades bort. Övriga verksamheter uppmanades också att inventera sitt lekmaterial utifrån framtagna riktlinjer och vid behov köpa in nytt enligt avtalat sortiment.

En inventering av miljö- och hälsofarliga kemikalier genomfördes 2019 på avdelning 11 (neonatal) på Centralsjukhuset i Karlstad med syftet att minska barnens exponering för miljö- och hälsoskadliga ämnen. Vid nybyggnationen 2013 låg stort fokus på att undvika bland annat PVC och ftalater i byggnadsmaterial. Samma långtgående krav ställdes inte på det material som används på avdelningen. Med stöd av Arbets- och miljömedicin i Örebro genomfördes en informationsinsats på avdelningen om hormonstörande ämnen och plast samt påbörjades ett arbete med att hitta alternativa produkter och arbetsmetoder. Fortsatta åtgärder kommer genomföras efterhand.

Läkemedel

Inriktningsmål

Den negativa miljöpåverkan från läkemedel ska minska.

Uppnådda mål:

- ✔ Regionens handlingsplan för att minska den negativa miljöpåverkan från läkemedelsanvändning revideras och bifogas som en del av regionens miljöstrategi 2017–2020.

Uppföljning

Handlingsplanen för läkemedel och miljö reviderades under 2017 och lades därefter in som en bilaga till miljöstrategin. Handlingsplanen syftar till att minska miljöpåverkan från läkemedelsanvändningen inom Region Värmland och pekar ut ett antal prioriterade områden att arbeta med, exempelvis en optimerad läkemedelsanvändning, en minskad förskrivning av miljöbelastande läkemedelssubstanser och en minskad läkemedelskassation. En aktivitetsplan togs fram årligen utifrån de prioriterade områdena. Både handlingsplanen och aktivitetsplanerna är fastställda av Läkemedelskommittén i Värmland. Sedan flera år tillbaka finns en intern arbetsgrupp som arbetar med handlingsplanen och dess aktiviteter.

Optimerad läkemedelsanvändning

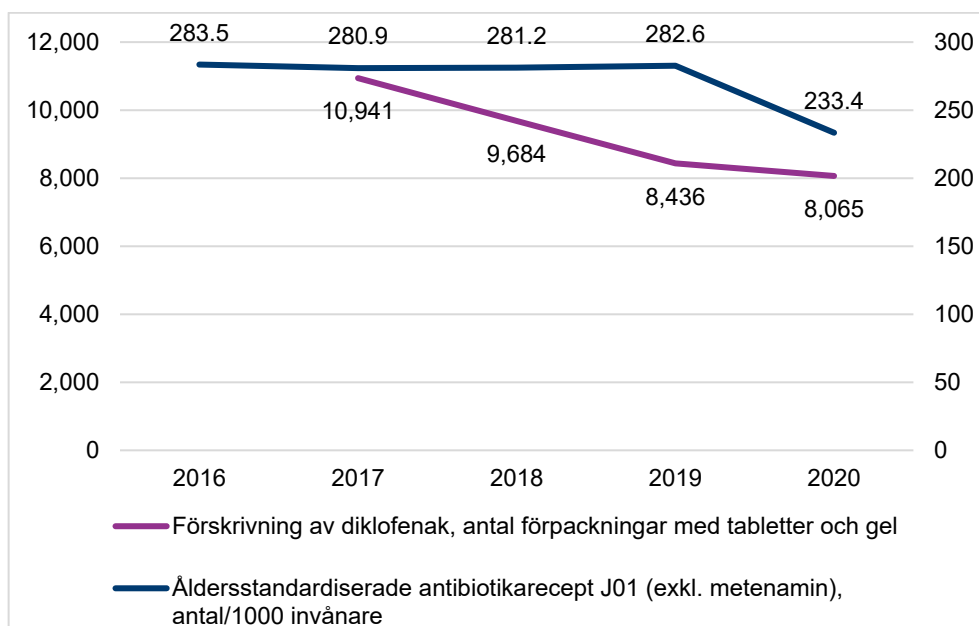
För att minska miljöpåverkan från läkemedel är det av stor vikt att läkemedelsanvändningen är optimerad för att hindra onödig läkemedelsförskrivning och därmed även produktion av läkemedel. Ett exempel på en åtgärd som kan bidra positivt är läkemedelsgenomgångar med stöd av farmaceut. Ambitionen i handlingsplanen var att öka antalet som genomförs årligen, men då arbetet med läkemedelsgenomgångar utvecklats under perioden saknas jämförbara data. Ytterligare exempel på åtgärder för optimerad läkemedelsanvändning är att genomföra icke-farmakologiska insatser i både förebyggande syfte och som behandling. Ett nytt avsnitt om levnadsvanor skrevs fram till Rekommenderade läkemedel 2019. I tidigare utgåvor ingick endast information om fysisk aktivitet. Nu finns även information om riskbruk av alkohol, tobaksbruk och ohälsosamma matvanor. Lathunden FYSS 2017 skickades dessutom årligen till alla förskrivare tillsammans med Rekommenderade läkemedel.

Förskrivning av läkemedel med stor miljöpåverkan

Sedan många år tillbaka följs antibiotikaförskrivningen i Värmland. Efter en tidigare successiv minskning av förskrivningen stagnerade utvecklingen de senaste åren, bortsett från 2020 då förskrivningen minskade kraftigt i hela landet som en effekt av Coronapandemin. Det nationella målet är en förskrivning av färre än 250 recept per 1000 invånare. Innan pandemins start låg nästan alla regioner över målnivån. Den allmänt minskade förskrivningen, med runt 20 procent, det senaste året resulterade i att alla regioner istället hamnade under målnivån. Värmlands förskrivning är dock högre än många andra regioners. Regionerna följer även specifika kvalitetsmått över val av antibiotika vid vissa indikationer och där ligger Värmland däremot bra till jämfört med andra regioner.

Antibiotikaresistenta bakterier är ett stort hot mot den globala folkhälsan. För att minska spridningen av resistenta bakterier i miljön är det viktigt med en ändamålsenlig antibiotikabehandling och att antibiotika inte skrivs ut i onödan. För att hålla i den positiva trenden även efter pandemin kommer tätare uppföljningar och analyser av förskrivningsmönstret att ske, samt flera informations- och utbildningsinsatser utföras.

Diklofenak är också ett läkemedel med stor miljöpåverkan där förskrivningen följs upp. Det är både skadligt för miljön och ger hjärt-kärlbiverkningar. Särskilda insatser genomfördes under perioden. Bland annat avråds numera såväl förskrivning som rekommendation till patienter av diklofenak inom regionen. Samarbete bedrevs även med apoteken för att minska försäljningen av diklofenak, vilket gett positiva resultat. Både förskrivningen och försäljningen av receptfri diklofenak minskade successivt från 2017.

Figur 9. Förskrivning i Värmland av antal antibiotikarecept per 1000 invånare och antal förpackningar diklofenak.

En ambition i handlingsplanen var att hitta ytterligare lämpliga läkemedelssubstanser med stor miljöpåverkan att följa och minska förskrivningen av. Det var dock svårare än förutspått. Fortsatta försök planeras inom ramen för projektet Hållbar Vårdcentral som startade hösten 2020. Inom projektet kommer det vara möjligt att testa olika åtgärder och skapa engagemang för frågorna.

Under 2019 togs en metod fram för att väga in och dokumentera miljöaspekter vid upprättande av terapirekommendationer i Rekommenderade läkemedel. Då inga större revideringar av rekommendationerna genomfördes 2019 och 2020 kunde den dock inte användas vid dessa tillfällen.

För att minska förskrivningen av läkemedel i allmänhet och förskrivningen av miljöbelastande läkemedelssubstanser i synnerhet är det viktigt att öka kunskapen hos förskrivare och annan vårdpersonal om läkemedels miljöpåverkan och hur de kan bidra till att minska den. Utbildning och information om läkemedel och miljö erbjöds och anordnades vid ett flertal tillfällen under perioden, bland annat via artiklar och notiser i nyhetsbrevet LäkemedelsNytt och i den återkommande utbildningen av ST-läkare.

Kassering av läkemedel och läkemedelsrester

Varje år slängs enorma mängder läkemedel från bland annat slutenvården och hushållen.⁸ För att minska kasseringen av läkemedel som används sällan inom sjukvården utökades antalet läkemedelsautomater inom regionen under perioden. En lathund för läkemedelsavfall togs också fram under 2017 för att förtydliga och förenkla hanteringen för verksamheterna. Patienter och besökare inom hälso- och

⁸ Enligt miljöstrategin skulle den mängd läkemedel som insamlats och kasserats inom regionens verksamheter redovisas årligen. Vikt är dock ett trubbigt mått eftersom allt material vägs inklusive flaskor, infusionspåsar och glasampuller. Sedan regionen tog över insamlingen av läkemedelsavfall ingår även läkemedelsförorenat material i samma fraktion. Mätetalet är därför inte lämpligt att använda för uppföljning av mängden kasserade läkemedel. Bättre är i stället att lägga vikt på åtgärder som förebygger kassation samt ökar insamlingen av de läkemedel och läkemedelsrester som blir över.

sjukvården informerades också om hur överblivna och förbrukade läkemedel ska hanteras via information i väntrummen.

En stor del av de läkemedelsrester som hamnar i vårt avloppsvatten kan inte renas bort med befintlig teknik i reningsverken. Försök med olika reningstekniker pågick de senaste åren. Ett första steg för att kunna rena bort läkemedelsrester i Sjöstads reningsverk i Karlstad togs under 2019 då Karlstads kommun beviljades statligt bidrag till en förstudie om utökad rening. Studien landade i att det finns flera möjliga reningstekniker och att pilotförsök behövs för att avgöra vilken teknik som passar bäst för reningsverket.

Övriga insatser och händelser under perioden

Vid en tillbakablick på perioden finns det många betydelsefulla insatser och händelser utöver de som kan knytas till arbetet med att uppnå målen i miljöstrategin. Nedan presenteras ett flertal av dem.

Hållbaraste region 2017

Region Värmland utsågs till hållbaraste region 2017 av tidskrifterna Aktuell Hållbarhet och Dagens Medicin. Detta vid en jämförelse av hållbarhetsprestandan inom samtliga 21 regioner. Tuffa miljömål, ett långsiktigt arbete och att förenkla för personalen att göra rätt miljöval, framhölls som tydliga framgångsfaktorer för miljöarbetet.

Översvämningsskydd på Centralsjukhuset i Karlstad

Samtidigt som åtgärder genomförs för att minska regionens utsläpp av växthusgaser behöver verksamheten anpassas till de klimatförändringar som redan märks av idag och de som inte kan förhindras i framtiden. Under 2017 byggdes därför ett översvämningsskydd på Centralsjukhuset i Karlstad och hela fastigheten anpassades till att kunna hantera höga flöden och häftiga regn. Sjukhuset kommer nu klara av flöden som är flera meter över den normala vattennivån i Klarälven. Ett antal vattenmagasin grävdes också som ska fånga upp regnvatten och leda ut det i älven.

Läkare för miljön Värmland

Under 2017 bildades en läkargrupp inom Värmland som vill lyfta miljöfrågorna inom regionen och aktivt försöka driva på miljöarbetet. De ser tydliga samverkande faktorer mellan en hållbar livsstil och ett förebyggande hälsoarbete. Gruppen ansökte senare om medlemskap i Läkare för Miljön för att bilda en lokalförening i Värmland. Läkare för miljön är en politiskt oberoende och ideell förening för läkare, medicinstuderande, forskare och övriga verksamma inom sjukvården.

Nyhetsbrev och sociala medier

2017 lanserades Facebooksidan "Miljöteamet - Region Värmland" med syftet att bättre kunna kommunicera om hur regionen arbetar för en mer hållbar sjukvård. Samtidigt ges medarbetare och besökare en plattform att komma med idéer och synpunkter till gällande miljöarbetet.

Sedan tidigare produceras nyhetsbrevet Miljöpuls (tidigare MiljöLiV) tre gånger per år. Miljöpuls skickas ut med nyhetsbrevet Chef, men går också att prenumerera på genom intranätet. Förutom notiser om kommande, pågående eller avslutade aktiviteter och åtgärder ges miljö- och klimatsmarta tips till semester och julfirande.

Miljööverenskommelser

Under Värmlands miljö- och klimatdag 2018 signerades miljööverenskommelser mellan landshövdingen och regionen respektive kommunerna. Miljöstrategin användes som grund för att utse lämpliga åtgärder för regionen. Tanken med miljööverenskommelserna är att skynda på länets miljöarbete genom ett ökat samarbete, uppföljning och samordning.

Minskad vattenförbrukning efter injustering

Regionfastigheter genomförde under 2018 i samarbete med Karlstads Energi en injustering av vattenförbrukningen för ånggenereringen på Centralsjukhuset i Karlstad. Vattenförbrukningen beräknades minska med 50 000–100 000 kubikmeter årligen, vilket motsvarar 5–10 procent av hela sjukhusets vattenförbrukning. En lägre vattenförbrukning har även en indirekt positiv effekt på klimatet, då mindre energi åtgår för rening av vattnet etcetera.

Region Värmlands vattenfotavtryck

Vatten är en grundläggande resurs för stora delar av vår verksamhet, i synnerhet hälso- och sjukvården. Det ligger därför mycket värde i att säkerställa och effektivisera vattenanvändningen i alla verksamheter. Under 2019 togs en rapport fram där ett vattenfotavtryck för regionen beräknades. För Region Värmland är, förutom den direkta vattenförbrukningen, kassationen av textilier samt inköp av animalier särskilt vattenkrävande. Dessa två aktiviteter står tillsammans för cirka 30 procent av regionens vattenfotavtryck.

Projektet Hållbar Vårdcentral

I slutet av 2019 initierades ett internt projekt med namnet Hållbar Vårdcentral. Efter en inledande förstudie kom projektet igång hösten 2020. Projektet syftar till att undersöka hur verksamheten kan optimeras för att minimera miljöavtryck, effektivisera resursanvändningen samt öka tillgängligheten och möta patienternas förväntningar. Förbättringsåtgärder planeras inom områdena transport, material, läkemedel, energi, avfall och vårdförlopp. Två vårdcentraler, det ena beläget i stadsmiljö och det andra på landsbygd, medverkar som piloter. Efter projektet förväntas ett koncept vara utformat inom samtliga områden och anpassat för respektive vårdcentral. Därefter kan konceptet appliceras på övriga vårdcentraler inom Region Värmland.

Fossilfritt Region Värmland 2045

Utifrån en politisk motion initierades 2020 uppdraget "Fossilfritt Region Värmland 2045", med avsikten att utreda hur Region Värmland ska bli fossilfritt till år 2045. Arbetet är brett, visionärt och täcker in hela Region Värmland som organisation. Uppdraget kräver dialog likväl samarbete över verksamheter för att definiera en målbild och vilken potential som finns för att uppnå det nationella målet om att bli en fossilfri välfärdsregion. Resultatet från utredningen kommer visa kompassriktningen inom regionens klimatarbete samt bana väg för vilka beslut och resurser som behöver prioriteras inom de närmsta 25 åren för att nå fossilfrihet.

Miljöplan 2021–2024

En ny miljöplan som tar vid efter miljöstrategin arbetades fram under 2020 och förväntas träda i kraft under 2021. Miljöplanen sträcker sig fram till 2024 och introducerar bland annat nya målområden och flera specificerade miljömål för Region Värmland. Arbetet med att ta fram målen genomfördes i bred samverkan med regionens verksamheter och en politisk referensgrupp med representanter från samtliga partier i regionfullmäktige.

Klimatväxling av flyg och miljöbudget

Regionledningen tog i början av 2020 beslut om att flygresor ska belastas med en avgift om 20 procent som avsätts till ett klimatkonto där åtgärder med miljöprofil ska finansieras. Regionens verksamheter ska ha möjlighet att ansöka om ekonomiska medel från klimatkontot för åtgärder med minskad klimatpåverkan. En budget ska också årligen avsättas för satsningar som bidrar till en positiv

klimatpåverkan och ökad måluppfyllelse enligt regionens styrande dokument inom miljöområdet.

Träbyggnadsplan

Under 2020 pågick ett arbete med att ta fram en träbyggnadsplan för Region Värmland. Planens övergripande målsättning är att öka kunskaperna kring träbyggnation inom den egna organisationen och att minska klimatpåverkan i nyproduktion genom att bygga mer i trä. Detta kan i sin tur inspirera fler så att trähustillverkningen blomstrar i regionen.

Mer Värmland på tallriken

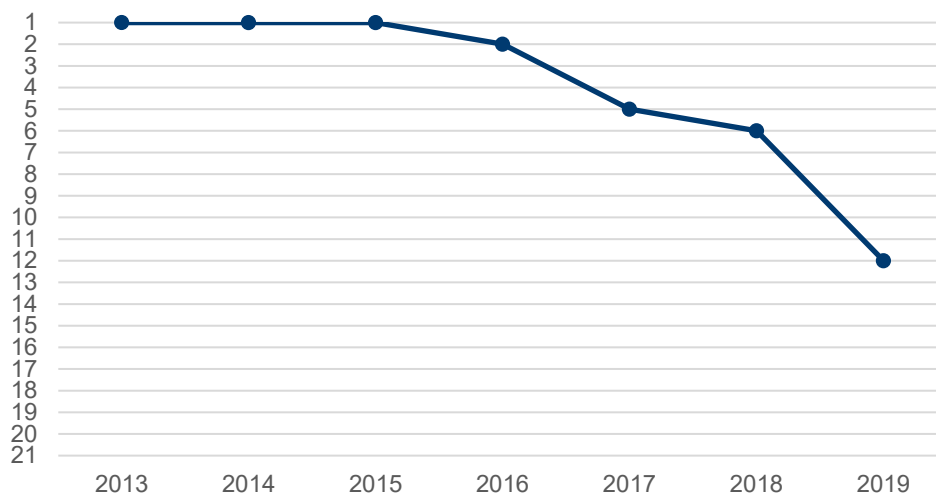
Värmlandssamverkan inkom 2020 med ett politiskt initiativ om Mer Värmland på tallriken. Initiativet syftar till att öka den värmländska matproduktionen och självförsörjningsgraden genom att Region Värmland genomför åtgärder som gynnar en sådan regional utveckling. Till exempel föreslås att all mat som serveras inom Region Värmland i så stor utsträckning som möjligt ska vara närproducerad och att initiativ ska tas till samverkan med övriga aktörer i Värmland. Det nya livsmedelsavtalet med fler lokala producenter utgör en bra grund i sammanhanget.

Nationell jämförelse

Regionernas miljöarbete redovisas varje år i SKR:s Öppna jämförelser. De sex indikatorer som jämförs i rapporten är: förskrivning av antibiotika, ekologiska livsmedel, energianvändning i verksamhetslokaler, förnybara drivmedel i kollektivtrafiken, klimatpåverkan från medicinska gaser samt återvinning av avfall. Indikatorerna har fokus på det interna miljöarbetet som bedrivs i regioner och inte på det regionala utvecklingsansvaret. Den senaste rapporten för miljöarbetet 2019 visade flera positiva trender. Skillnaderna mellan regionerna är emellertid stora och jämförelserna visar på möjligheten till fortsatta förbättringar.

För Region Värmlands del visar jämförelsen de senaste åren på en topplacering avseende energianvändning i verksamhetslokaler och ett bra resultat för klimatpåverkan från medicinska gaser samt återvinning av avfall. Ett betydligt sämre resultat uppnås för indikatorerna antibiotikaförskrivning, ekologiska livsmedel och förnybara drivmedel i kollektivtrafiken. Enligt rapporten 2019 var placeringen dessvärre sämre för samtliga indikatorer förutom energianvändning i verksamhetslokaler och förnybara drivmedel i kollektivtrafiken.

I miljöstrategin sattes en målbild upp om att regionen fram till och med 2020 skulle tillhöra den tredjedel som är bäst placerade när samtliga indikatorer räknas samman. När jämförelsen lanserades 2013 intog Region Värmland en förstaplacering och behöll den till och med 2015. Därefter tappade vi placeringar för varje år och landade 2019 på tolfte plats. Det innebär att målbilden i miljöstrategin inte uppnåddes.

Figur 10. Region Värmlands totala placering i SKR:s Öppna jämförelser avseende regionernas miljöarbete.

Slutsatser och förutsättningar för framtiden

Utifrån uppföljningen kan det konstateras att mycket arbete utfördes och påbörjades mellan åren 2017 och 2020 för att minska regionens miljö- och klimatpåverkan i enlighet med prioriterade insatsområden och uppsatta inriktningsmål. Dock var ansträngningarna långt ifrån tillräckliga för att uppfylla miljöstrategins målsättningar. Endast nio av de 22 specificerade målen nåddes. Fyra av målen nåddes till viss del och nio inte alls. Dock är det svårt att tolka resultatet från perioden avseende flera av målen på grund av de kraftiga effekter som Coronapandemin medförde det sista året. Vid uppföljningen är det också tydligt att personalförändringar och kompetensbrist innebar en lägre arbetsinsats inom vissa ämnesområden. Det framgår även att flera av målen i miljöstrategin var svåra och ibland omöjliga eller olämpliga att följa upp.

En tydlig slutsats som kan dras är att resurser av olika slag behöver prioriteras till miljöåtgärder för att vår organisation ska få upp farten igen i miljöarbetet och hålla jämn takt med övriga regioner i Sverige. Vi måste satsa för att kunna förändra och bidra till ett ekologiskt hållbart samhälle. Lika viktigt är det med tydliga mål som styr i rätt riktning. Dessa slutsatser tillsammans med erfarenheter och lärdomar från arbetet med miljöstrategin togs i beaktande vid framtagandet av den efterföljande miljöplanen för åren 2021–2024, där förankring och dialog med förvaltning och politiken prioriterades högt. I den reviderade budgeten för 2021 ingick en resursförstärkning med tre tjänster för arbetet med att nå miljöplanens mål. Det ökade behovet ses framför allt inom områdena avfall, transporter samt upphandling.

Under perioden påbörjades flera insatser för att driva utvecklingen åt rätt håll, vilket ger goda förutsättningar för den närmaste framtiden. Exempelvis togs planer fram för solenergi och träbyggnation och riktlinjer för hållbara resor och möten samt hälsosamma och hållbara matvanor. Projektet Hållbar Vårdcentral hann precis startas med intentionen att testa och sprida förbättringsåtgärder till alla vårdcentraler i Värmland och även till andra regioner. Genom uppdraget Fossilfritt Region Värmland 2045 förväntas prioriterade åtgärdsområden pekas ut för att regionen ska kunna bidra till att uppnå nationella och internationella mål för klimatet. Att all planering inom Region Värmland ska utgå från hållbarhetsmålen i Agenda 2030 förväntas också ge goda förutsättningar för ett mer aktivt miljöarbete inom organisationen. Sist men inte minst skapar regionbildningen och det regionala utvecklingsansvaret ytterligare möjligheter till positiv förändring genom ökad samverkan såväl internt som externt.

Nedan presenteras slutsatser och framtida förutsättningar mer detaljerat för varje område i miljöstrategin, men indelat utifrån målområden (ej Bidrag, medel och stöd) i föreslagen miljöplan.

Resor och transporter

Förutsättningarna för ett fortsatt minskat resande är goda med tanke på det ökade intresset för och användningen av digital mötesteknik under 2020. Nya digitala rutiner och arbetssätt etablerades och kommer med all säkerhet utvecklas ytterligare de kommande åren. Parallellt behöver åtgärder genomföras för att underlätta ett hållbart resande i enlighet med regionens riktlinje för hållbara resor och möten. Resultatet visar tydligt att ett kraftigt minskat resande med bil och flyg inom tjänsten inte var tillräckligt för att nå uppsatt mål. Ytterligare åtgärder behövs även för att stimulera andra alternativ än bil för de som behöver ta sig till regionens verksamheter och arbetsplatser. Osäkerheten över tillgången på förnybara drivmedel och kraven på ett ökat effektuttag inom laddinfrastrukturen kommer troligtvis fortsatt att innebära svårigheter med att ställa drivande miljökrav vid upphandling av fordon och transporttjänster. Genom den kommande

resursförstärkningen inom transporter och mobilitet finns det emellertid goda möjligheter att arbeta mer samordnat med åtgärder inom organisationen.

Fastighetsdrift och byggnation

Det finns god potential till fortsatt energioptimering och energieffektivisering av regionens fastigheter och därmed även till att behålla positionen som ledande i landet avseende förbrukning av köpt energi. För en minskad klimatpåverkan från regionens fastigheter förväntas även planerna för solenergi och träbyggnation bidra positivt. Framtida möjligheter att beräkna klimatpåverkan vid nybyggnationer och större ombyggnationer kommer troligtvis underlätta valet av byggnadsmaterial. Ett perspektiv som behöver integreras mer i byggprocesser och fastighetsförvaltning är främjandet av hälsosamma utemiljöer och att ta tillvara ekosystemtjänster.

Finansiella placeringar

Under perioden togs de första stegen till ett minskat klimatavtryck från Region Värmlands finansiella placeringar. Trots de osäkra metoderna för klimatberäkning är det viktigt att fortsätta sträva efter ett minskat fossilberoende. För att på sikt kunna nå fossilfrihet i regionens investeringar behöver placeringspolicyn förtydligas och uppföljningen förbättras. Genom att inkludera fler miljöaspekter i policyn kan regionen även bidra positivt inom andra områden som till exempel biologisk mångfald.

Inköp och resursförbrukning

Uppföljningen visar på en stark strävan efter att arbeta enligt EU:s avfallshierarki. Etableringen av en arbetsgrupp för avfall utgör en bra grund för det fortsatta arbetet inom området, men det behöver läggas mer kraft på såväl det förebyggande arbetet med att minska mängden avfall som uppkommer som det praktiska med att förbättra sorteringsmöjligheterna på alla enheter.

För en hållbar resursförbrukning spelar även inköpsprocessen en avgörande roll. Genom att satsa mer på behovsanalyser, avtalsuppföljning och effektiva miljökrav finns det goda förutsättningar att minska regionens miljö- och klimatavtryck och förenkla övergången till en cirkulär ekonomi. Den kommande resursförstärkningen inom områdena avfall och upphandling är av stor betydelse för att driva på en utveckling i denna riktning. Genom förstärkningen bör även kraven på kemikalieinnehåll i produkter kunna skärpas för att skapa mer hälsosamma miljöer inom regionens verksamheter.

Måltidsförsörjning

Under perioden utvecklades miljöarbetet inom regionens måltidsförsörjning genom att tydligare integrera klimat- och hälsoperspektivet i den mat som tillagas och serveras. Insatser genomfördes också för att maten i så hög grad som möjligt skulle vara producerad enligt svensk lagstiftning inom livsmedelsproduktion och djuromsorg. Intresset och engagemangen för närproducerad mat och en ökad självförsörjningsgrad i landet och länet ökade ytterligare under perioden, inte minst som en effekt av Coronapandemin. Utifrån det politiska initiativet Mer Värmland på tallriken förväntas ett flertal insatser genomföras de närmaste åren för att öka konsumtionen och produktionen av mat som produceras inom regionen. Insatserna behöver ingå som en del av regionens arbete med att underlätta för hälsosamma och hållbara matval.

Förutsättningarna att ytterligare minska klimatpåverkan från måltidsförsörjningen är goda, bland annat genom minskat matsvinn från patientmåltiderna och utbyte av en del animaliska livsmedel till växtbaserade. De nya livsmedelsavtalen ger

utrymme för att öka andelen ekologiska, etiska, svenska och närproducerade livsmedel, men i många fall till en högre kostnad. Besparingen som en minskad mängd matavfall medför skulle till viss del kunna täcka den ökade kostnaden som en ökning innebär. För att snabb utveckling behöver sannolikt extra budgetmedel prioriteras.

Läkemedel

Arbetet med att minska regionens miljöpåverkan från läkemedelsanvändningen gick framåt under perioden, men behöver intensifieras för att ge större effekt. Den kraftigt minskade förskrivningen av antibiotika under pandemin kommer troligtvis öka igen när livet återgår mer till det normala. Nedgången visar ändå på möjligheterna att nå en lägre nivå genom olika smittskyddsåtgärder. Minst lika viktigt blir det att fortsätta arbetet med åtgärder för en optimerad förskrivning, att rätt antibiotika skrivs ut vid rätt tillfälle och i rätt mängd. Detsamma gäller förskrivningen generellt av läkemedel. Samtidigt måste icke-farmakologiska insatser bättre integreras både i förebyggande syfte och som behandling. För en lägre miljöpåverkan från läkemedelssubstanser under dess livscykel behöver Värmland tillsammans med övriga regioner ställa effektfulla krav på läkemedelstillverkningen. Fortsatta åtgärder för en minskad och rätt kassering av läkemedelsrester samt utökad läkemedelsrening hos avloppsreningsverken är också nödvändiga. Att även fortsatt arbeta med en optimerad användning och hantering av medicinska gaser är avgörande för att begränsa klimatavtrycket.